

Svjedočanstva o stradanju ludbreških Srba (1941. – 1945.)

Prilog za povijest Ludbrega u Drugom svjetskom ratu

MILIVOJ DRETAR

Sedam je desetljeća prošlo od najvećeg sukoba u povijesti čovječanstva. Za razliku od Prvog svjetskog rata koji se vodio na udaljenijim bojištima, Drugi svjetski rat u potpunosti je zahvatio i naše krajeve. Starijih ljudi koji se prisjećaju prolaska vojski, krvavih sukoba, zračnih napada i skrivanja u skloništima, bježanja u šume, odmazdi i javnih smaknuća, nestašice hrane – sve je manje. Mnogi ni danas ne žele razgovarati o osobnim tragedijama koje su proživjeli. O stradalim ljudima svjedoče imena na spomenicima i spomen-pločama koje se nalaze u gotovo svakom podravskom selu. Mali dio tih spomen-obilježja je uništen ili djelomično devastiran 1990-ih godina. Ovaj članak posvećen je stradanju Srba u potkalničkim selima tijekom Drugog svjetskog rata. Poslije rata velik je dio sela ostao potpuno uništen i bez svojih stanovnika pa se pristupilo obnovi. No, rat je ostavio svoje teške rane na demografskoj slici. Nijedno naselje na Kalniku više ne bilježi demografski prirast, broj stanovnika konstantno se smanjuje, a time opada i mogućnost poboljšanja kvalitete života u tim naseljima. Srbi koji su u 20-ak potkalničkih naselja činili većinu, danas su svedeni na manjinu.

Ključne riječi: Ludbreg, Srbi, 1941. – 1945., partizani, ustaše, Kalnik, Duga Rijeka

1.Uvod

Ludbreška Podravina je etnički i religijski homogeni kraj. Tijekom popisa stanovništva, kroz povijest, više od 90 % stanovništva činili su Hrvati, katolici. Nekoliko protestanata, stranaca iz Mađarske ili Austrije, nalazilo bi se u službi knezova Batthyany, a nakon njihova odlaska početkom 20. stoljeća nema više niti njih. Do Drugog svjetskog rata postojale su i manja židovska zajednica koja je uništena u

holokaustu.¹ O Romima se, od svih manjina, najmanje zna. Oni su oduvijek živjeli pomalo „getoizirano“ od ostatka pučanstva te se u to vrijeme često nisu ni zavodili u matične knjige. O Romima nije sprovedeno nikakvo istraživanje pa do danas još nisu u potpunosti poznate posljedice ustaškog terora nad njima.²

¹ O židovskoj zajednici više u: DRETAR, Milivoj: *Židovi u ludbreškom kraju, povijesno-demografski prilozi*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište D. Novak, 2010.

² VOJAK, Danijel; DRETAR, Milivoj: *Stradanje ludbreških Roma i Židova u Drugom svjetskom ratu*. Neobjavljen rad.

Sl. 1. Srpska zemljoradnička zadruga u Velikom Pogancu prilikom proslave 15. 6. 1936. (izvor: www.manastir-lepavina.htnet.hr, 15. 7. 2014.).

Oko 5 % stanovništva odnosilo se na grkoistočne (pravoslavne) Srbe u Čukovcu, Bolfanu, Segovini, Velikom Pogancu, Dugoj Rijeci i ostalim potkalničkim selima gdje se i danas nalaze vrijedne pravoslavne crkve. Vjerski život bio je organiziran oko pravoslavnih parohija u Velikom Pogancu i Bolfanu. U ovim su krajevima Srbi prisutni još od kraja 16. stoljeća kada su došli nakon seoba pred Osmanlijama. Dio njih doseljava i u 18. stoljeću kao pravoslavni uskoci sa Žumberka. Veći dio prezimena današnjih porodica potječe upravo iz tog razdoblja. Lokalni ljudi prozivali bi ih „Grcima“ ili „Vlasima“, dok su prema vjerskom opredjeljenju često popisivani kao „grkoistočni“ ili „nesjedinjeni šizmatici“. Mješoviti brakovi između Hrvata i Srba nisu bili česti. Srbi su se većinom bavili poljoprivredom, a u kalničkim selima imali su osrednje posjede.

Židovi, Romi i Srbi tri su etničke zajednice koje su bile najviše pogođene ustaškim progonoima tijekom Drugog svjetskog rata. U odnosu na Židove, o progonoima Srba manje se zna, većinom kao privatni zapisi ili usmena predaja uz usputno spominjanje u literaturi. Ta činjenica zahtijeva posebno istraživanje o sudbini Srba tijekom Drugog svjetskog rata.

Područje predratnog kotara Ludbreg obuhvaćalo je znatno veći teritorij od prostora koji danas obuhvaća grad Ludbreg sa četiri podravske općine koje mu gravitiraju. U kotar Ludbreg bila su uključena i potkalnička pravoslavna sela koja su tek nakon Drugog svjetskog rata potpala pod kotar Koprivnicu. Prema popisu stanovnika iz 1931. godine (zadnji popis prije Drugog svjetskog rata) na području kotara Ludbreg (tadašnje općine Ludbreg, Mali Bukovec, Martijanec i Rasinja) živjelo je 1.627 Srba od ukupno 29.533 stanovnika (5,5

%). Oni su uglavnom bili naseljeni u općini Rasinja te u tri sela u neposrednoj blizini Ludbrega: Čukovec, Segovina i Bolfan.

2. Početak progona i uhićenja

Ustaše su već u emigraciji propagirale protusrpsku politiku prema kojoj su Srbi bili označeni kao najveći hrvatski neprijatelji. Iz njihove politike bilo je vidljivo kako Srbima u Hrvatskoj nema mjesta i da se ustaše zalažu za uklanjanje svih ne-Hrvata iz budućeg javnog, političkog i gospodarskog života hrvatske države. Ustaše su srpsko pitanje u NDH željele riješiti po načelu trećina – jednu trećinu Srba trebalo je iseliti, jednu trećinu poubijati, a jednu trećinu pokrstiti. Ta teorija nikada nije zapisana u ustaškim programskim spisima niti je zabilježena u tisku NDH, ali je činjenica da je ustaški teror nad Srbima za cilj imao teoriju o trećinama. Ustaše su odmah po dolasku na vlast prionule na rješavanje srpskog pitanja. Započelo se donošenjem niza zakonskih odredbi koje su za cilj imale otežavanje života pravoslavnom srpskom stanovništvu. Već u prvih nekoliko tjedana nakon uspostave NDH donesen je niz protusrpskih odredbi koje su Srbe trebale proizvesti u građane drugog reda. Po preuzimanju vlasti u NDH, ustaše javno proklamiraju teoriju da su „*Hrvati viša rasa, a naseljeni Srbi umanjuju njenu rasnu vrijednost i zbog toga treba onemogućiti bilo kakvo međusobno miješanje. Nijemci su imali u planu da preseljavaju i Srbe zajedno s mnogim drugim negermanskim narodima u daleke ruske stepe i Sibir. Otuda u početku NDH i dogovaranja o preseljavanju Srba iz Hrvatske u Srbiju, odakle ih kasnije trebalo preseliti dalje*“.³ Ustaški režim i lokalna vlast izradila je nekoliko popisa Srba na području kotara Ludbreg. U najdetaljnijem Popisu žitelja grkoistočne vjere s područja kotara Ludbreg popisane su 384 srpske obitelji u 14 naselja.⁴

Kada je u Zagrebu počeo djelovati prvi Izvanredni narodni sud, ubrzo su takvi sudovi počeli djelovati i u ostalim većim mjestima NDH. Izvanredni narodni sudovi imali su opsežnu djelatnost pa su dnevno mogli donijeti i po nekoliko stotina osuda. Dovoljno je bilo da čovjek u privatnom životu izgovori koju ri-

3 PERŠEN, Mirko: *Ustaški logori*. Zagreb: Stvarnost, 1966.

4 Hrvatski državni arhiv (HDA), Velika župa Zagorje, kutija 10, 2903/41.

Sl. 2. Veliki Poganac, mjesto koje je teško stradalo tijekom rata (M. Gradski muzej Varaždin).

ječ protiv Poglavnika ili novouspostavljene države pa da ga se pred sudom optuži za veleizdaju. Slično je bilo i u situaciji ukoliko je ustaša poželio neku srpsku ili židovsku trgovinu pa se njezina vlasnika moglo optužiti za sabotazu i osuditi pred Izvanrednim narodnim sudom. Mjesec dana kasnije osnovani su i prijevki sudovi. Uz zakonske protusrpske odredbe ustaše su napadale Srbe u novinama i na velikim ustaškim skupštinama koje su održavane gotovo u svim većim naseljima NDH. Postojali su i planovi da se sruši parohijska crkva sv. Petke u Bolfanu jer je svojim neobizantijskim izgledom previše podsjećala na srpske srednjovjekovne zadužbine.⁵ Prvo uhićenje Srba u ludbreškom kraju izvršeno je već u travnju 1941. godine. Ustaše su uhitile nekolicinu istaknutijih građana Ludbrega, a uzalud su lokalni mještani prosvjedovali pred varaždinskim stožernikom Matom Frkovićem da se uhićuju nevini ljudi i odvođe u lepoglavski zatvor. Stoviše, osobe koje su se zauzele za spomenute Srbe i Židove koji su odvedeni u Lepoglavu

bile su uhićene i internirane u zatvoru nekoliko dana. U novinama se moglo naići na brojne osude izvanrednih narodnih sudova koje su donošene za navodne zločine koji su počinjeni u vrijeme postojanja Kraljevine Jugoslavije. Rasprava je održana u lipnju 1941. godine pred izvanrednim narodnim sudom u Ludbregu protiv četrnaestorice Srba koji su osuđeni na temelju Zakona za obranu naroda i države.⁶ Optuženi su da su prigodom obilježavanja lipanjskih žrtava 1935. godine došli do crkve u Čukovcu, skinuli hrvatsku zastavu i vikali „Dolje Hrvati! Dolje Hrvatska!“ Navodno su i pucali na seljaka Mirka Kancijana, a fizički maltretirali zatvorenog seljaka Stjepana Sabola. Optuženi su osuđeni na kazne od 10 do 15 godina zatvora.⁷ Na tom suđenju bio je i Momir Kovačević iz Čukovca (r. 1890.): „Ja sam 20.IV.1941. uhapšen kod moje kuće u Čukovcu i odpremljen u Lepoglavu kamo sam stigao 21.IV.1941. Sa mnogom su bili dotjerani Vladimir Kudinov, Branko Vitanović, Nikola Djekić, Vlado

⁵ Iz ostavštine Tome Blažića – Pepeka (privatna arhiva autora).

⁶ Novi list br. 41 (9. 6. 1941.), 8; Novi list br. 42 (10. 6. 1941.), 7.

⁷ Novi list br. 43 (11. 6. 1941.), 17.

Savići i Nikola Lazić. Bili smo zajedno u jednoj sobi 2 dana ... 10. i 11. lipnja 1941. održana je u zgradi okružnog suda u Varaždinu pred izvanrednim narodnim sudom rasprava protiv nas. Sudu je predsjedao Pero Marušić star preko 50 godina te neki sudac Vidnjević i neki obrtnik iz Varaždina. Tužitelj je bio Milko Vucković. Nas susumnjičili da smo sudjelovali u zlostavljanju ljudi 1934., a među njima nekog Stjepana Sabola iz Gjelekovca kojega su davali pred sud da svjedoči protiv nas. Toga čovjeka nisam nikada vidio. Sud je izrekao osudu. Mi smo svi skupa trpjeli u kaznionici dosta zla. Hrana je bila slaba, bilo je kiselo zelje ili repa u žitkom stanju te juha sama voda i bilo je teško ostati živ. Svi smo se jedva kretali od slabosti. Neki stražari su s nama loše postupali, bili su surovi i grubi.⁸ Kovačević je oslobođen iz Lepoglave tek nakon partizanskog zauzimanja kaznionice, u srpnju 1943. godine.

Više je bilo onih koji se nikada više nisu vratili svojim kućama. Miloš Petrić iz Bolfana poslije rata posvjedočio je: „Dne 20. travnja 1941. odveden je moj brat Simo Petrić, star 45 godina, po ustašama i žandarima u Ludbreg, a zatim u Lepoglavu u kaznionu u kojoj je bio interniran, a odatle je odveden prema Gospiću. Nikad se nije vratio, niti kući javio. Tom zgodom odvedeni su iz Bolfana S. Petrić, Nikola i Vlado Lazić i nisu se vratili, ni javili.“⁹ Sličnu priču ispričala je i Branka Srbljan iz Segovine kojoj je 27. travnja uhićen suprug Dušan Srbljan (62), a osim njega Srboslav Petrović (60) i Ljubomir Šajatović (62). Iako su pred Izvanrednim narodnim sudom u Varaždinu isti bili oslobođeni optužbi, zadržani su „... i odvedeni u Lepoglavu te nakon 3 mjeseca otpremljeni u nepoznato. Nikad se više nisu javili ni vratili te su sigurno životom stradali. Moj muž Dušan Srbljan ostavio je mene i kćerku koja imade dvoje nejake djece...“¹⁰

Na meti progona najprije su se našli ugledniji članovi zajednice. Nikola Popović iz Čukovca opisao je odvođenje jednog bivšeg žandara iz istog sela: „Mitić Nikola, star 33 godine, Srbin, oženjen, otac 1 djeteta, bio je polovicom srpnja 1941. odveden po nepoznatim ustašama iz Ludbrega i to od ustaškog logora kojemu je tada bio logornik Josip Marković iz Svetog Đurđa te

Vratarić Milan iz Čukovca. Nije poznato kuda je odveden, a niti kakova mu je sudbina bila, tek se zna da se nije kući vratio i vjerojatno je životom stradao. Iza njega ostala je žena Natalija Mitić iz Čukovca...“¹¹ Slično je izjavila i Sofija Đurašević iz Čukovca koja je izgubila muža i sina: „Moj muž Tomo, 53 godina star i moj sin Vlado, 18 godina star odvedeni su u srpnju 1941. pa su otpraćeni najprije u Ludbreg, iz Ludbrega u Zagreb gdje su bili zatvoreni među drugim Srbima u zboru 3 tjedna, a nakon toga im nestane svaki trag te se do danas uopće nisu javili pa je sigurno da su pobijeni. Moga muža i sina odveli su ustaše iz Varaždina koji su došli na motorima i autima, a predvodio ih je šef ust. redarstva Gregl iz Varaždina...“¹² Dana 23. srpnja 1941. godine došlo je do

Sl. 3. Paroh Zimovnov pred Crkvom Oca Nikolaja u Čukovcu prije rata (privatna arhiva autora).

masovnog uhićenja istaknutih Srba i Židova na području kotara Ludbreg. Tada je uhićeno 26 Srba, podrijetlom uglavnom iz sela Torčec i Čukovec.¹³ Među njima dvoje je bilo staro tek 17 godina (Miloš Bručić iz Čukovca i Nikola Kovačević iz Torčeca), dok su najstariji bili Nikola Kovačević iz Rasinje te Mijo Jagodić iz Torčeca (r. 1882.). Tog se događaja sjećaju najstariji stanovnici Čukovca i Globočeca koji su vidjeli kolonu zarobljenih kako ih vode prema Ludbregu. Ruke su im bile u lancima.¹⁴ Isto je posvjedočio i Mirko Pavković iz Čukovca: „U srpnju mjesecu 1941. naišli su usta-

8 Državni arhiv u Varaždinu (DAV), Narodni odbor kotara Ludbreg (NOK Ludbreg) 1945. – 1955., Elaborat komisije za ratne zločine (ZKRZ), 952/45.

9 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 756/45.

10 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 954/45.

11 ŠKILJAN, Filip; DRETAR, Milivoj: *Stradanje Srba u ludbreškom kraju*. Neobjavljen članak.

12 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 241/45.

13 HDA, Velika župa Zagorje, V. Taj. 51/1941.

14 Izjave Kate Brcković (r. 1921.) i Marice Juratović (r. 1926.) iz Globočeca.

še sa jednim kamionom u naše selo Čukovec i tom prilikom počeli su sa masovnim hapšenjem pravoslavaca među kojima je bio uhapšen i Savić Djuro. U selu su se zadržali cijelo poslijepodne, a navečer su otišli i otjerali sa sobom uhapšene u Ludbreg gdje su bili tri do četiri dana, a nakon toga otpremljeni za Zagreb. Koliko su bili u Zagrebu nije mi točno poznato, samo znadem da su iz Zagreba otpraćeni u Jasenovac gdje su bili otprilike 14 dana otkud su opet bili otpraćeni za Gospić.¹⁵ U velebitskom logoru Jadovno stradalo je 37 Srba iz kotara Ludbreg, a među popisanim stradalnicima nalaze imena i ovih 26 uhapšenika.¹⁶ Popović Nikola, kasniji tajnik MNO Čukovec naveo je čak 34 imena odvedenih Srba iz Čukovca, od kojih su 32 ubijeni na nepoznatom mjestu.¹⁷ Odvođenje Srba u logore trajalo je cijelo vrijeme rata. Među zaključcima Varaždinske konferencije od 15. travnja 1942. godine kojoj su prisustvovali visoki civilni i vojni dužnosnici Velike župe Zagorje, odlučeno je „... da se s područja župe uputi veći broj pučanstva u koncentracione logore (Srbi)“.¹⁸

3. Deportacije u Srbiju

Drugi oblik rješavanja „srpskog pitanja“ bilo je iseljavanje Srba iz NDH. Ministarstvo vanjskih poslova Trećeg Reicha u Berlinu prosljedilo je svojem izaslanstvu u Zagrebu Hitlerovu odluku od 21. svibnja 1941. godine kojom je naredio iseljavanje od 220.000 do 260.000 Srba u Srbiju te useljavanje istog broja Slovenaca u NDH. Tome se poslu trebalo pristupiti odmah. Deportiranje je trebalo biti obavljeno u tri vala. Kako bi se dogovor mogao provesti, vlasti NDH su morale osnovati poseban ured za provedbu deportacija. Dana 24. lipnja osnovano je Državno ravnateljstvo za ponovu. Prvih dana srpnja došlo je do osnivanja kotarskih ureda za iseljavanje (u sustavu Državnog ravnateljstva za ponovu). To će biti početak organiziranog iseljavanja srpskog sta-

novništva koje će aktivno i masovno uslijediti tek nakon dizanja ustanka u Lici, na Baniji i u zapadnoj Bosni. Zbog provođenja iseljavanja bilo je potrebno načiniti popise onih koje treba iseliti. Za područje kotara Ludbreg postoji sačuvan popis, izrađen u srpnju 1941. godine i na njemu se nalaze 384 srpske obitelji.¹⁹ Za rukovoditelja Ureda za kolonizaciju u Ludbregu postavljen je ustaša Milan Vratarić iz Čukovca. Lokalnim Srbima pokušalo se predstaviti prednosti preseljenja u Srbiju radi čega je inicirano nekoliko sastanaka s mjesnim starješinama. No, odaziv na te sastanke bio je slab pa su u pomoć ludbreškim ustašama stigle noružane ustaše iz Varaždina.²⁰ Njima je zapovijedao Božidar Gregl, šef Župskog redarstva, koji se već proslavio deportacijom varaždinskih Židova.

Prvi koji su trebali biti deportirani bili su pravoslavni svećenici. S područja kotara Ludbreg iseljen je bolfanski paroh Teodor Zimovnov, inače ruskog podrijetla. Stanovao je na crkvenoj imovini u Čukovcu u peteročlanoj obitelji.²¹ Uhapšen je 11. srpnja 1941. godine i odveden u sisački logor Caprag. O tome događaju svjedočio je sam protojerej Teodor Zimovnov koji je bio paroh u Bolfanu punih 20 godina: „Svoju dosadašnju parohiju napustio sam 11. jula 1941. godine pod sledećim okolnostima: u 3 sata posle podne 9 ustaša skupa sa 4 žandarma opkolili su parohijski stan, ušli unutra i naredili meni i mojoj kćeri: 'U roku od pola sata spremite se na put, uzmite šta je za vas potrebno hrane za nekoliko dana.' Na pitanje kuda nas budu otpremili žandari nisu odgovorili.“²² Vladimir Kudinov, parohov zet, već je ranije odveden iz sela. Ustaše su protojereja Zimovnova otpremili zajedno s kćerkom u Sisak, a potom u Beograd.

Iseljavani su i obični seljaci, a u njihove domove doseljavani su kolonisti iz podravskih i zagorskih sela. Dušan Šajatović, stanovnik kalničkog sela Duga Rijeka (10 km južno od Ludbrega) ispričao je: „Dana 10. VII. došli su

15 Kopija svjedočanstva sastavljenog 4. 6. 1947. godine u Ludbregu (privatna arhiva autora).

16 ZATEZALO, Đuro: *Jadovno, kompleks ustaških logora 1941., knjiga I*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2007., 634–635.

17 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 1656.

18 BRUNOVIĆ, Milan: *Kalnik u borbi. Historijat kalničkog partizanskog odreda*. Zagreb: Izdavačko poduzeće „27. srpanj“, 1982., 43.

19 HDA, Velika župa Zagorje, kutija 10, 2903/41.

20 BLAŽIĆ, Tomo: *SKOJ i druge antifašističke omladinske organizacije kotara Ludbreg u*

narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji. // *Ludbreg* (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg: Skupština Općine Ludbreg, SIZ za kulturu, Narodno sveučilište Ludbreg, 1984., 336.

21 Kotarska oblast Ludbreg: Popis žitelja grkoistočne vjere s područja kotara Ludbreg (privatna arhiva autora, kopija).

22 HDA, ZKRZ-Zh, kutija 486, 37578 – 37579.

ustaše iz Ludbrega pa su iseljavali Srbe iz Duge Rijeke, tada su iselili 36 obitelji. Nas su ustaše izveli iz naših kuća i svi smo se morali spremi u roku od 15 minuta i na svojim vlastitim kolima mogli smo se voziti do željezničke stanice u Ludbregu. Tako smo ja, moja majka Kata, otac Miloš, žena Jadranka i dijete Draga, stara 5 mjeseci, morali otići. Moja majka Kata rekla je ženama da ne plaću, neka se najedu našeg mesa. U blizini je bio Vinko Radiković s nepoznatim ustašom i htio je da moju majku silom skinu s kola i tražio od ustaša da je streljaju, ali ustaše nisu htjeli. Vlakom su nas prevezli u logor u Bjelovaru, odakle smo nakon 6 dana bili upućeni u Srbiju i živjeli smo u Resavskom do lipnja 1945. kada smo se vratili kući. Od iseljenih obitelji bile se 32 osobe...²³ Kad su se Šajatovići nakon četiri godine vratili kući, naišli su samo na zemljište. Od nekad uzornog gospodarstva preostala je staja s jednom kravom. Nikola Vrećica ni pet godina nakon deportacije nije zaboravio taj težak dan: „Dne 16. VIII. došli su ustaše iz Ludbrega pa iseljavali Srbe iz našeg sela Duga Rijeka. Tada je Anka Crljenica plakala, naišao je Čedomil Dević iz Ivanca pa joj rekao: nemojte kuma plakati da ove svinje ne vide Vaše suze. U blizini je bio Vinko Radiković, ustaški agent, pa je to onim ustašama rekao i oni su uhapsili Devića i svezali ga. Kod vatrogasnog doma su ga šamarali i zlostavljali i da nije bilo žand. narednika Jure Smolčića, možda bi ga i ustrijelili, ali se on zauzeo za njega.“²⁴

Odvedeni Srbi nisu smjeli uzeti mnogo sa sobom, samo nešto priručne prtljage i hrane. Josip Vuković, pravoslavac iz Ludbreškog Ivanca, poslije rata zatražio je oštetu za svoj uništen posjed: „Nas su iseljavali ustaše iz Ludbreškog kotara, a tko ih je poslao ja ne znam. Nas su otjerali bez imovine u Ludbreg, a zatim vlakom u Bjelovar, a odanle u Srbiju. Ja sa mojom obitelji bio sam naseljen u Soko-Banji. Bio sam neko vrijeme u Aleksincu 9 i po mjeseci, a zatim u Ozrenu, kotar Soko-Banja i tamo smo bili sve do 8. juna 1945. kada smo se vratili kući. Nikola Stanković otišao je u Bačku i koliko sam čuo, tamo je umro, a njegov sin Gajo vratio se u Ivanec. Mi smo svu našu imovinu pokretnu i nepokretnu morali ostaviti, tko je njome upravljao i šta je s njome radio ja ne znam, samo kada smo se vratili našli smo puštu zemlju. Ja sam bio dobar gospodar, imao sam 40 rali zemljišta, kuću, gospodarske zgrade, konje,

rogatog blaga, svinja. Sve je uništeno, trpim štetu od 4.500,000 dinara.“²⁵

O prisilnom iseljenju iskaz je poslije rata dao i Milovan Janković: „Ja sam do mjeseca kolovoza 1941. g. neprestano živio kao ratar u Maloj Rijeci, kotar Ludbreg, gdje sam i rođen. Dne 16. kolovoza prisilno sam izseljen ja sa mojom obitelji, a isto tako osim moje, još 11 obitelji i to: 1. Pero Barbarić, 2. Milko Grubačević, 3. Djuro Barbarić, 4. Jovo Barbarić, 5. Jovo Grubačević, 6. Milorad Grubačević, 7. Miloš Grubačević, 8. Savka Grubačević, 9. Marijan Janković, 10. Gajo Janković, 11. Milovan Janković i 12. Nikola Grubačević. Tada smo preseljeni prisilno u Srbiju preko logora Bjelovar, ko je na tome preseljenju radio meni nije podrobno poznato, ali mislim da je to bila inicijativa tadašnjeg kotarskog predstojnika Petra Žderića, a osim toga nekih ustaških omladinaca, među kojima se naročito ističu sada pokojni Milan Vratarić, student iz Čukovca. Vratio sam se iz Srbije kući 19. lipnja 1945. i našao sam kuću kao i sve ostale zgrade uništene popaljene. Žitelji koji su ostali ovdje pričaju da je kuća zapaljena po ustašama koji su došli iz Ludbrega u mjesecu ožujku 1944. Tada je zapaljeno u Maloj Rijeci 18 kuća sa svim gospodarskim zgradama, alatom i priborom... Meni su popaljene dvije kuće sa svim gospodarskim zgradama vrijednosti 300.000 dinara...“²⁶ O istom slučaju je posvjedočilo još nekoliko osoba, među njima i Miloš Grubačević koji je u svojoj prijavi poimenično pobrojio 45 stanovnika Male Rijeke koji su iseljeni u Srbiju. Od njih, tamo su umrle četiri osobe: Kata, Ana i Milko Grubačević te Pero Barbarić koji su već kod preseljenja bili u poznim godinama. Ostali su se poslije rata vratili spaljenim kućama i opljačkanom blagu.²⁷ Dana 17. kolovoza u logor u Bjelovaru pristigle su 764 osobe. Iseljenici su bili iz kotara Ludbreg, Koprivnica i Đurđevac. Najviše je bilo ludbreških Srba, njih 513. Iza iseljenih ljudi ostalo je 136 konja, 17 ždrebadi, 425 komada rogatog blaga, 644 svinje, 4.313 komada peradi.²⁸ Iseljavanja se prisjetio i Tomo Stanković iz Ludbreškog Ivanca: „Imao sam sedam godina kada

25 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ.

26 Kopija svjedočanstva M. Jankovića od 12. 9. 1945. (privatna arhiva autora).

27 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 1675.

28 HDA, Ponova, srpski odsjek, kut. 466, 8544/41., kut. 476, 12079/41.

23 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 1458.

24 Isto.

su nas iseljavali. Sjećam se da je prvo došao seoski načelnik i rekao je da moramo svi na kuće izvjesiti bijele zastave. Kako ja nisam imao bijelu krpu, stavio sam babin oblečak (vestu, op. a.) i stavio je na kuću. Drugi su dan došli ustaše s kamionima. Imali su popis onih koji su trebali iseliti – nekih 7 ili 8 kuća, nas oko 35. Ovi koji su bili sirotinja i koji nisu bili opasnost za hrvatsku državu nisu iseljeni. Ja sam se sakrio i nisam htio doći. Baba je vikala da dođem, pa sam se pojavio. Odveli su nas u Ludbreg, a odatle vlakom u Bjelovar. U Bjelovaru smo bili nekoliko dana i onda je došla naredba da idemo za Srbiju.“²⁹

U Srbiji je boravio veći broj Srba iz kotara Ludbreg. Točan broj tih ljudi nikad nije utvrđen jer je manji dio njih umro u Srbiji, a pojedinci su se kasnije pridružili Narodnooslobodilačkoj vojsci te su stradali na nepoznatom terenu. Boravak u Srbiji gotovo je svima ostao u gorkoj uspomeni te obiteljska usmena predaja često govori o gladi i netrpeljivosti lokalnih Srba prema izbjeglicama. Miloš Grubačević iz Male Rijeke, poslije rata izjavio je kako su oni koji nisu bili iseljeni u Srbiju nego su ostali kod kuće bili proganjani i zatvarani, tako da je iz Male Rijeke u logoru završilo šestoro ljudi, četvero muškaraca i dvije žene, svi u dobi između 35 i 55 godina.³⁰

4. Krvave odmazde

Područje kalničkih pravoslavnih sela već je od ljeta 1941. godine poslužilo kao stalna ili privremena baza prvih partizana koji su se tu opskrbljivali, noćili, liječili rane, dobivali potrebne informacije. U selu Vojakovački Osijek formirana je već u srpnju 1941. godine Osječka grupa (nazivana još i Šojkina grupa), a sastojala se uglavnom od kalničkih Srba.³¹ Bježeći pred ustaškom terorom Srbi su se sklanjali u šume, muškarci bi se tu duže zadržali, dok su se žene s djecom vraćale na ognjišta. Kad se udio Hrvata u partizanima naglo povećao, kalnička sela i dalje su ostala njihova baza. Za takvu situaciju znao je i ustaški režim pa je u više navrta poduzimao akcije čišćenja Kalnika u kojima su stradali i mnogi civili. Tako je za vrijeme ofenzive u travnju – svibnju 1942. go-

Sl. 4. Crkva sv. Petke u Bolfanu (privatna arhiva autora).

dine, protiv Leinerovog Kalničkog partizanskog odreda, uhapšeno nekoliko seljaka koji su optuženi da su kao jataci pomagali partizanskom komandantu Boži Leineru – Berti.³² Na popisu uhićenih u kotarskoj oblasti Ludbreg nalazili su se: Jovo Šajatović, Milan Janković, Milutin Janković i Boja Janković iz Male Rijeke, Pavao Crljenica iz Duge Rijeke te Milisav, Stevo i Jovo Šuka iz Ribnjaka. Posljednja dvojica označena su kao opasni jataci.³³ Uhićeni su popraćeni Sudbenom stolu u Varaždin. Većina ih je ubijena u logoru Jasenovac. Ljuba Janković iz Male Rijeke optužila je koloniste, bračni par Sabolza denuncijaciju. Navela je kako su oni njenog muža Milana optužili pred ustašama da „... on hrani partizane pa je stoga po ustašama odveden u logori i tamo ubijen...“³⁴ To nije bila jedina akcija u kojoj su stradali civili – u njemačkom bombardiranju 25. lipnja 1943. godine poginuli su Dugorečani: Ivan Cesarec (13), Đuro Pinatar (35) i njegov sin Stjepan (3) te Marija Kozjan (40). Ustaše su 26. rujna upa-

29 ŠKILJAN, Filip; DRETAR, Milivoj: Nav. dj.

30 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ.

31 MILIČEVIĆ, Žarko: *Kalnički partizanski odred*. Varaždin: TIVA, 2010., 44.

32 DRETAR, Milivoj: *Božo Leiner – ludbreški Che Guevara*.

Dostupno na: <http://povijest.net/?p=2460> (1. 7. 2014.).

33 BRUNOVIĆ, Milan: Nav. dj., 33–37.

34 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 85/16, izjava od 17. 9. 1945.

OGLAS ARHIV HRVATSKE ZAGREB

Pozivaju se svi **SRBI**, muškoga i ženskoga spola, t. j. svi pravoslavci bez obzira, da li su i kada prešli na drugu vjeru, muškoga i ženskoga spola od 16 do 70 godine života, da se prijave radi evidencije kod Ravnateljstva Ustaškog Redarstva Velike Župe Zagorje, ulica Stjepana Radića, Varaždin.

Tko se ne odazove pozivu bit će odveden na prisilan rad u logor.

Prijave moraju uslijediti počam od 15. srpnja 1941.

U Varaždinu, dne 12. srpnja 1941.

Ravnatelj Ustaškog Redarstva Velike Župe Zagorje
Božidar Gregl, v. r.

STAMPATA br. 99/137

Sl. 5. Oglas protiv Srba (privatna arhiva autora).

le u Malu Rijeku, najprije su temeljito opljačkale, a zatim zapalile selo (pritom samo dvije kuće nisu izgorjele).³⁵

Odmazde zbog pomaganja partizanima bile su česte. Poslije pada „Podravske republike“ u veljači 1944. godine i povlačenja partizanskih jedinica, izvršen je pogrom nad kalničkim selima. Za vrijeme ofenzive (8. – 10. 2. 1944.), u selima su ubijene 74 osobe, a devet ih je odvedeno. Najviše ljudi stradalo je u Velikom Botinovcu i Koprivničkoj Rijeci. Teško uništeno ostalo je selo Veliki Poganac gdje je spaljena 41 kuća te 130 staja, odvedeno više od 400 komada stoke i svinja. Najteže je ipak bilo prebrojiti ljudske žrtve – ubijeno je 16 seljana, a troje ih je odvedeno.³⁶ Po povratku, partizani su opisali prizor koji su zatekli: „... po kućama, podrumima i selu ležali su poubijani starci i starice, ljudi, žene i djeca. Na čelima ubijenih urezivao je neprijatelj petokrake zvijezde, a nekima

je otvorio velike rane na grudima i vadio srca...“³⁷

Osim sela, nastradali su i brojni pojedinci. Marija Djurašević iz Bolfana izjavila je kako je stradala zbog muževa angažmana u NOV-i: „...8.3.1944. došli su ustaše PTS-a iz Ludbrega i odveli su mog muža Dmitrija, Milana Šajatovića, Dušana i Peru Severovića, Dušana Gregurića i Antuna Horvatića. Sutradan bila sam kod ustaša u Ludbregu i doznala sam da su svi navodjeni nestali jer su ih ustaše pobili. Uslijed ovih progona ja sam sa dvoje djece i majkom pobjegla u šumu i bila u partizanima od 15.4.1944. sve do 15.5.1945. kada je naš kraj bio oslobođen. Ja sam većinom bila u Daruvaru i Virovitici.“ Sličnu je izjavu dala i Dušanka Gregurić, Dušanova supruga. I ona je tražila supruga u Ludbregu, no nije ga našla: „Ustaši u Ludbregu su mi podrugljivo kazali da je otišao na položaj u Ivančec. Govorilo se tada općenito da su oni isti dan pobijeni i bačeni u Bednju. Držim da je to ustvari bilo tako jer nikada mojem mužu nisam mogla pronaći nikakav trag...“³⁸ Radi terora i stalnih odvođenja u zatvore, mnogi su se skrivali te duže razdoblje nisu dolazili kući. Ustaše su tragali za osobama koji su bili članovi narodnooslobodilačkih odbora smatrajući ih partizanskim suradnicima. Početkom proljeća upadaju u selo Ivančec te tom prilikom hapse šestero muškaraca. Njima su još priključili uhapšene seljake iz Rasinjice te ih sve zatočili u Rasinji. Iste večeri strijeljali su sedmero njih. Ostale su odveli u zatvor u Ludbreg, potom u Varaždin, Zagreb, Bjelovar i na kraju u Vojnić. Miloš Harambašić tamo je uspio pobjeći te se do kraja rata skrivao.³⁹ „Moj muž Djuro Arambašić, star 45 godina, bio je proganjan od ustaša te se nije smio kod kuće zadržavati, većinom se skrivao u vinogradima. Netko je ustašama iz Ludbrega prijavio da se nalazi u vinogradima pa su pošli da ga ulove. On je sa Srbljan Stevom (49) iz Ivančeca bio zajedno kada su ih ustaše protjerali. Dne 5. travnja 1945. ustaše su ih odveli u Rasinju i tamo streljali i pokopali u grabu kraj živice. Ja sam izgubila muža i hranitelja obitelji, a sama sam bolesna i nemoćna“, rekla je Srpkinja Arambašić iz Ivančeca koja je poslije rata za svojeg ubijenog muža zatražila ratnu odštetu od 100.000 dinara.⁴⁰

35 DAV, NOK Ludbreg, Elaborat ZKRZ, 1945/1.

36 ŽUKINA, Pavle et al.: *Grada za povijest Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, knjiga VIII. Zagreb: Savjet za izdavanje „Grada za povijest NOP-a i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945.“, 1988., 443.

37 BRUNOVIĆ, Milan: Nav. dj., 277.

38 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 733/45.

39 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 382/45.

40 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, svjedočanstvo od 7. 11. 1945.

5. Masovni zločini

Najteži su ipak bili iznenadni prepadi ustaša i domobrana u pravoslavna sela. Kalnik se nalazio na slobodnom teritoriju pa su varaždinski i križevački ustaše često upadali u kalnička sela. Početkom siječnja 1944. godine tri bojne ustaša iz Varaždina i Varaždinskih Toplica pod vodstvom Rafaela Bobana provalile su u selo Ludbreški Ivanec. O tom pokolju koji se zbio na sam pravoslavni Božić, zapis je ostavila povjesničarka Marija Winter, u to vrijeme učiteljica na jednoj seoskoj školi. „... Bio je sedmi dan siječnja 1944. Svježe zimsko jutro, bez snijega, bez vjetra. Svanuo je Božić, dan mira, kroz stoljeća najveći blagdan priznat na cijelom jugoslavenskom prostoru, bez obzira da li je katolički ili pravoslavni. Tako su i tog jutra ljudi u kalničkim selima čestitali jedni drugima. Pomalo su se zbližili kolonisti s domaćima, sada dijele istu sudbinu. Rekli bismo: kolje ih ista nevolja i vječni strah od ustaškog noža i njemačkog taneta. Tog dana nitko se ničemu nije nadao da bi se mogli pojaviti neželjeni gosti. I tako je prošlo nekoliko sati u obmani. Najedanput se začuo pucanj, jedan pa drugi, zatim vrisak, plač i povik: Nijemci idu! Ustaše dolaze! Sve što se moglo kretati, bježalo je prema šumi. Matere su nosile djecu, muževi tjerali stoku, po gdjej koji mladić zajahao konja. Glavna i jedina misao bila je – spasiti živu glavu. U ovome času jedino su to još mogli oni zdraviji i mlađi. Starci i bolesni više niti to. Iako su partizani upozorili narod da postoji opasnost ustaškog napada, mnogi nisu vjerovali da bi se i tu mogla dogoditi zvjerstva većeg stila – i ostali su u selu, na svoju nesreću. Toga dana prije podne nad šumu se nadvio gusti crni dim kao da je u brijega provalilo nekoliko vulkana. Zrak je bio miran, čist i daleko se vidjela zažara, sad jače, sad slabije bujanje vatre u kalničkim selima: Ludbreškom Ivanču, Dugoj Rijeci, Ribnjaku, Pogancu. Ustaše su iskalili svoj bijes i vratili se u Varaždin. Za njima su ostala garišta i mrtvaci. U Ivanču su preživjeli ujutro drugog dana našli leševe ljudi privezanih žicom uz zapaljene stogove slame, partizanski stražar ležao je prerezana vrata. Bilo je ubijenih i po drugim selima i to na zvjerski način...“⁴¹ „Krvavog Božića“ prisjetio se i Panto Vuković iz Ivanca: „Tom zgodom bilo je zapaljeno u selu više kuća i gospodarskih zgrada. Ustaše su nosili hranu i sve do čega su došli. Istom zgodom

bili su ubijeni Nikola Vuković, 62 godine stari Pero Fajatović, star oko 70 godina. Pero Fajatović je ležao mrtva pred kućom, a ogarci od zapaljene kuće pali su na njega pa je i on izgorio. U naše selo dolazile su vojske ustaši i svaki put su opljačkali i palili su kuće kad su u njoj sjedili stanovnici. Konačno je od našeg sela ostalo samo garište i ruševine.“⁴²

Unatoč spaljivanju sela, dio mještana se uvijek vraćao na svoju zemlju. Nikad se nije znalo kada će opasnost ponovo naići, ni kakve će biti posljedice. Živjelo se od dana do dana. Pojavile su se glasine ukoliko se podignu legitimacije, nitko ih više neće dirati. Dio mještana to je zaista i učinio. Dana 30. svibnja 1944. godine ponovno je napadnuta Duga Rijeka, i to od strane 3. bojne PTS-a iz Ludbrega pod zapovjednikom ustaškog bojnika Branka Nališa. Kad su naišle ustaše, oni koji su imali iskaznice, nisu se htjeli skloniti.⁴³ Ustaše su opkolile selo i koga bi uhvatili, ubili su na licu mjesta. Stradalo je 22 ljudi, od toga samo dvoje nije bilo iz sela. Danica Sanader, 24-godišnja mještanka opisala je taj događaj: „Ljutro rano došli su ustaše iz Ludbrega pod zapovjedništvom ust. Bojnika Nališa i zaokruživši selo hvatali su koga su stigli. Svi su bili u strahu pa su bježali koje kuda. Oni su klali i ubijali gdje su koga uhvatili. Ubijanje je trajalo sat i pol. Tom zgodom je bojnik Nališ pitao mene za bunkere, ja sam mu rekla da bunkera nema, a on je pokazujući jedan rov meni rekao: A šta je ovo ciganko vlaška? Ja sam mu odgovorila da se tu skrivamo od aviona. Malo iza toga uslijedio je zov za dolazak nekog gorskog združenja te su ustaše morali otići. Tako sam ja sa ostalima izbjegla smrti...“⁴⁴ Pero Šajatović imao je 41 godinu kada se dogodio pokolj u Dugoj Rijeci. Tada su ubijeni starci Kosta i Milka Vrećica koji su ga othranili te njegova supruga Eva, stara 37 godina. On sam je ranjen u pluća i preživio je slučajno. „Ustaše su došli u moje dvorište iznenada te su nas svo 4 stavili jedan kraj drugoga te su sa vrata iz pištolja pucali na nas i pobili njih troje, a ja sam se bez svijesti srušio među njih. Kad sam

41 WINTER, Marija: Ludbreg i okolica u vrijeme Drugog svjetskog rata (privatna arhiva autora, kopija).

42 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 965/45, svjedočanstvo od 22. 10. 1945.

43 ŽUKINA, Pavle et al.: Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj, knjiga X. Zagreb: Savjet za izdavanje „Građe za povijest NOP-a i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945.“, 1989., 218, 269.

44 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, svjedočanstvo od 19. 12. 1945.

Naselje	Popis stanovništva 1931.	Popis stanovništva 1948.
BELANOVO SELO	133	113
BOLFAN	744	612
ČUKOVEC (s Torčecom)	471	374
DUGA RIJEKA	483	427
IVANČEC	214	143
LUDBREŠKI IVANEC	184	152
MALA RASINJICA	183	146
PRKOS	148	120
RADELJEVO SELO	176	147
RIBNJAK	181	122
SEGOVINA	145	132
VELIKI POGANAC	603	452

Tab. 1. Usporedba broja stanovnika pojedinih sela prije i poslije rata (prema: VUK, Ružica: *Ludbreška Podravina, gospodarski razvoj kao faktor transformacije*. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2009., 70–73.).

došao k svijesti spazio sam da su kuću zapalili, pridigao sam se da vatru gasim, ali su u to naišli dvojica ustaša, ranjen i krvav molio sam ih da me (ne) ubiju, a oni su mi rekli samo neka legnem medju mrtve i ja sam to doista učinio. Ova dvojica nisu mi ništa učinili, već su otišli. Medjutim, naišla je treća grupa i ovi su došli u kuću i videći ne jako dijete od 3 godine kako puzi u krvi, rekli su da je dijete živo, a i da sam ja živ. Medjutim jedan je od njih rekao da me puste jer sam dosta dobio i tako da ću svršiti. Tom zgodom me jedan od njih gurao kundakom. I ovi su otišli, a ja sam spazio da su mi odvezli kola i dva konja s ormom.⁴⁵

Neke su žene uhvaćene i pretučene: „Mene su ustaše uhvatili i tukli po glavi sa pištoljem i puškom po lijevom kuku tako da sam bila sva modra i krvava. Kada se to smirilo, ja sam se našla u kući I. Klementa iz Ludbreških Vinograda. On je rekao da je bio u stroju i vidio kako je Vusić uhvatio rukom za prsa Lazić Miloša te ga vukao, a na to je on kimnuo glavom u znak da ne dira tog čovjeka. Taj ustaša je uperio pušku na njega i rekao mu: Ako ti je žao Vlašine, dat ću i tebe ubiti. Odveo je Miloša i ubio ga.“; dio je to izjave Nevenke Šajatović čiji su otac Andrija (67) i sestra Dušanka (16) ubijeni u pokolju.⁴⁶ Župska redarstvena oblast u Varaždinu izvijestila je tada da su vodene borbe u selu Duga Rijeka između P.T.S-a i parti-

zanskih skupina. Ustaše nisu imale gubitaka, a za partizane se ne zna, no pritom se navodi da „za vrijeme borbe poginulo je slučajno 16 građanskih osoba što muških, što ženskih i djece“.⁴⁷ U istom izvještaju stoji kako je zapaljen ostatak kuća, dok su stoka i živežne namirnice odvezene u Ludbreg. Nepunih desetak dana kasnije, ustaše i partizani ponovno se sukobljavaju kod Duge Rijeke i ovog puta su ustaše poraženi te su izgubili šestoricu svojih ljudi.⁴⁸

Do kraja rata kalnička su sela pretrpjela još nekoliko upada neprijateljskih snaga, kao na primjer krajem travnja i početkom svibnja 1945. godine kada su se podravskim krajem povlačile i kozačke jedinice, saveznici Trećeg Reicha. I tada su pljačkana sela te počinjeni razni zločini protiv civilnog stanovništva.⁴⁹ Ne može se reći da su podravski Srbi konačno odahnuli nakon propasti NDH jer se tijekom sljedećih nekoliko godina vode akcije protiv križara koji se nisu libili napadati istaknute ljude pojedinih mjesnih odbora. Tako je počet-

47 ŽUKINA, Pavle et al.: *Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, knjiga X., 218, 150.

48 ŽUKINA, Pavle et al.: *Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, knjiga X., 218, 235.

49 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 1016/45, svjedočanstvo Radovana Jagodića iz Čukovca.

45 DAV, NOK Ludbreg, ZKRZ, 47/21, 1527, svjedočanstvo od 31. 1. 1946.

46 Vidi bilješku 44.

kom travnja 1946. godine zaklan Stevo Šajato-
vić, tajnik MO Segovina, a počinitelj je bio kri-
žar Branko Kevrić.⁵⁰

6. Zaključak

Osobna svjedočanstva uvelike rasvjetlja-
vaju povijesne okolnosti nekog događaja. Veli-
kih tragedija ljudi se nerado prisjećaju, ali ipak
– svjedočanstva o tim teškim događajima pru-
žaju nam vrijedan povijesni izvor. Za potrebe
potraživanja ratne odštete ljudi su nekoliko
godina poslije završetka rata ostavili svo-
ja osobna svjedočanstva u kojima su ukratko
opisali tragediju koja ih je zadesila, bilo da se
radi o gubitku najbližih članova obitelji, bilo
imovine. Koliko je u stvarnosti isplaćena rat-
na odšteta pojedinom oštećeniku, teže je utvr-
diti. Stoga su pohranjena svjedočanstva u ar-
hivima i muzejima mnogo veća vrijednost od
materijalne nadoknade.

Potkalnička sela su nakon rata obnavlja-
na, otvarane su škole, mjesni domovi, trgovi-
ne. No, rat je ostavio prevelike posljedice da bi
se ovaj kraj demografski samo tako oporavio.
Demografski gubitci potkalničkih pravoslav-
nih sela su nakon 1945. godine zaista veliki.
Pojedina sela, poput Velikog Poganca i Duge
Rijeke, izgubila su čak četvrtinu stanovnika
između predratnog popisa 1931. i onog 1948.
godine. Osim stanovništva, izgubila su i sta-
tus koji su ranije imala. Nakon 1950-ih godina
veći dio potkalničkog područja pripao je kota-
ru Koprivnica, odnosno kasnije općini Rasinja.
Iako se radi o najzapadnijim dijelovima Ko-
privničko-križevačkog županije, dio naselja je
i danas prometno slabo povezan sa središtem
općine i županije. Jedan od razloga je vjerojat-
no i dugogodišnji pad broja stanovnika.

Summary

Testimonies of suffering of the Serbs from Ludbreg

The Second World War is the biggest con-
flict in the history of mankind. Among oth-
er places, it gravely affected the territory of
the municipality of Ludbreg. The pre-war com-
mune also included some twenty villages sit-

uated in the lower Kalnik region, which were
mostly inhabited by the Serbian population.
The politics of the Ustaše regime on the terri-
tory of the Quisling Independent State of Cro-
atia (NDH), aspired towards the destruction
of the Serbian, Jewish and Gypsy population
since they were considered to be adversary
minorities. The Jewish and Gypsy commu-
nities were almost completely wiped out in
the death caps, while the Serbian communi-
ty, which was the numerous of the three, sur-
vived in reduced numbers. There were three
ways of dealing with the Serbian question:
mass deportations and relocations to Serbia,
assimilation which included the rebaptism to
Christianity and mass slaughtering. All the
three ways were implemented on the terri-
tory of the lower Kalnik region. After the War
ended, those who survived were included in
the research that was conducted by the War
Crimes Ground Commission in the purpose of
establishing the reparation. Today, hundreds
of testimonies of terror that those people sur-
vived between 1941 and 1945 are stored in
archives and museums and they represent a
first class historical source to every researcher.

Literatura

- BLAŽIĆ, Tomo: *SKOJ i druge antifašističke omladinske organizacije kotara Ludbreg u*
- BRUNOVIĆ, Milan: *Kalniku u borbi. Historijat kalničkog partizanskog odreda*. Zagreb: Izdavačko poduzeće „27. srpanj“, 1982.
- DRETAR, Milivoj: *Božo Leiner – ludbreški Che Guevara*. Dostupno na: <http://povijest.net/?p=2460> (1. 7. 2014.).
- DRETAR, Milivoj: *Židovi u ludbreškom kraju, povijesno-demografski prilozi*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište D. Novak, 2010.
- MILIČEVIĆ, Žarko: *Kalnički partizanski odred*. Varaždin: TIVA, 2010.
- *narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji. // Ludbreg* (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg: Skupština Općine Ludbreg, SIZ za kulturu, Narodno sveučilište Ludbreg, 1984., 336.
- PERŠEN, Mirko: *Ustaški logori*. Zagreb: Stvarnost, 1966.
- ŠKILJAN, Filip; DRETAR, Milivoj: *Stradanje Srba u ludbreškom kraju*. Neobjavljen članak.
- VOJAK, Danijel; DRETAR, Milivoj: *Stradanje ludbreških Roma i Židova u Drugom svjetskom ratu*. Neobjavljen rad.

50 Ured državne uprave u Ludbregu – Žrtve Drugog svjetskog rata, popis žrtva po naseljima.

- VUK, Ružica: *Ludbreška Podravina, gospodarski razvoj kao faktor transformacije*. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2009.
- ZATEZALO, Đuro: *Jadovno, kompleks ustaških logora 1941., knjiga I*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2007.
- ŽUKINA, Pavle et al.: *Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, knjige VIII i X. Zagreb: Savjet za izdavanje „Građe za povijest NOP-a i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945.“, 1988. – 1989.

Izvori

- Državni arhiv u Varaždinu (DAV), Narodni odbor kotara Ludbreg (NOK Ludbreg) 1945. – 1955., Elaborat komisije za ratne zločine (ZKRZ).
- Hrvatski državni arhiv (HDA), Ponova, srpski odsjek, kut. 466, 8544/41., kut. 476, 12079/41.
- Hrvatski državni arhiv (HDA), Velika župa Zagorje, kutija 10, 2903/41, 51/1941.
- Novi list br. 41 (9. 6. 1941.), 8.
- Novi list br. 42 (10. 6. 1941.), 7.
- Novi list br. 43 (11. 6. 1941.), 17.
- Privatna arhiva autora.
- Ured državne uprave u Ludbregu – Žrtve Drugog svjetskog rata, popis žrtava po naseljima.

Kazivači

- BRCKOVIĆ, Kata (r. 1921.), Globočec.
- JURATOVIĆ, Marica (r. 1926.), Globočec.